

४. अनुदिनी (ब्लॉग) लेखन

प्रास्ताविक

एकविसाव्या शतकात विज्ञान व तंत्रज्ञानाचा झपाट्याने विकास झाला. प्रसारमाध्यमांचा विस्तार वेगाने झाला. सामाजिक संपर्क माध्यमे जनसामान्यांच्या हातात आली. ज्ञान, माहिती, मनोरंजन, जाहिरात आणि प्रबोधन हे घटक फक्त प्रसारमाध्यमांची मक्तेदारी न राहता ती सामान्यांचीही संपर्क स्थाने बनली. महाजालाने असे गारुड केले, की त्याचे अनन्यसाधारण महत्त्व माणसाला स्वीकारावेच लागले. या महाजालावर स्वतःची नाममुद्रा उमटवण्याची संधी प्रत्येकाला प्राप्त झाली आणि त्यातून वेगवेगळ्या संकेतस्थळांचा उदय झाला. WhatsApp, Facebook, Twitter, Instagram यांसारखेच 'ब्लॉग' किंवा 'अनुदिनी' हे एक सामाजिक माध्यम आहे. 'जालपत्रिका' किंवा 'जालनिशी' ही नावेही त्यासाठी वापरली जातात. 'ब्लॉग' हे नाव अधिक परिचित असल्याने आपण याचा वापर करूया.

अनुदिनी (ब्लॉग) संकल्पना व स्वरूप

'ब्लॉग' हे 'वेबलॉग' या शब्दाचे लघुरूप आहे. वेब (Web) म्हणजे आंतरजाल आणि लॉग (Log) म्हणजे नोंद होय. वेबसाईट आणि लॉग बुक यांचे मिश्रण म्हणजे ब्लॉग असून ते अनुदिनी लेखनाचे इलेक्ट्रॉनिक रूप आहे. विविध विषयांवरील आपले व्यक्तिगत विचार समाजाला कळावे या उद्देशाने व्यक्तीने निर्माण केलेले 'संकेतस्थळ' म्हणजे ब्लॉग, अशी ब्लॉगची व्याख्या करता येईल. आपले मत, विचार, कल्पना अभिव्यक्त करण्यासाठी संवादाचे प्रभावी माध्यम म्हणून अनुदिनी लेखन करता येते. अनुदिनी लेखन हे सामाजिक संपर्कस्थळ असल्याने त्यावर प्रसिद्ध होणारी माहिती अनेक वाचकांना उपयुक्त ठरू शकते.

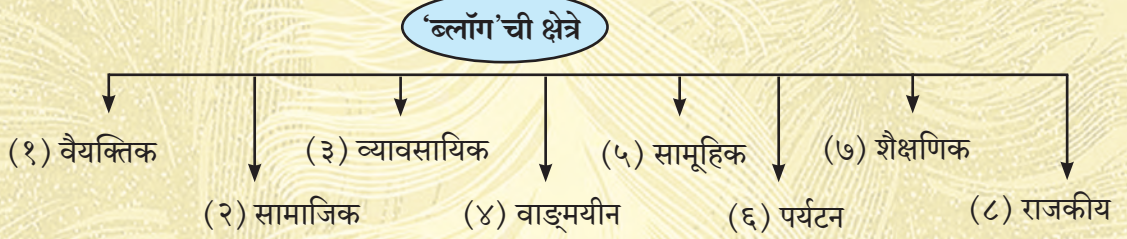
'अनुदिनी'चा उदय होण्यापूर्वी 'डायरी लेखन' केले जात होते. व्यक्ती त्याच्या आयुष्यातील दैनंदिन घडामोडींची नोंद त्या डायरीत करून ठेवत असे. ही डायरी त्याची त्याच्यापुरती खाजगी होती. एकप्रकारे ती अभिव्यक्ती किंवा भाष्य होते; परंतु ते अनेकांपर्यंत जात नव्हते. ते अनेकांपर्यंत जावे, माहितीची, विचारांची देवाणघेवाण व्हावी, संवादाचे पूल बांधले जावेत, क्रिया-प्रतिक्रियांमधून विचारांचे कंगोरे समोर यावेत, या व अशा अनेक कारणांमधून 'अनुदिनी'ची गरज वाटू लागली. ही गरज पूर्ण होण्यासाठी प्रभावी समाज माध्यमाची निकड निर्माण झाली आणि त्यातूनच 'अनुदिनी'ची निर्मिती झाली. मनात आलेले विचार व भावना यांना शिस्त व स्वातंत्र्याची जोड देऊन अभिव्यक्त होण्यासाठी 'अनुदिनी' हे उत्तम माध्यम आहे, असे म्हणावे लागेल. या माध्यमातून स्वतःचे विचार, एखाद्या कार्यक्रमाची माहिती, रेखाचित्र, छायाचित्र, चित्रफिती, एखाद्या पदार्थाची पाककृती यांसारख्या अनेक गोष्टी सगळ्यांपर्यंत पोहोचवता येतात. उदा., एखादी गिर्यारोहक एखाद्या पर्वतावर जाऊन आल्यानंतर त्यासंबंधीची माहिती, अनुभव, इतिहास, आख्यायिका, छायाचित्रे आणि चित्रफिती 'अनुदिनी'वर देते आणि त्याचा वैचारिक – ज्ञानात्मक लाभ 'अनुदिनी' वाचणाऱ्यांना होतो. 'अनुदिनी'वर प्रसिद्ध होणारी माहिती ही महाजालावर प्रकाशित होते. म्हणून वाचकांची संख्याही दिवसागणिक वाढत आहे.

अनुदिनी (ब्लॉग) चा इतिहास

जस्टीन हॉल हा आद्य ब्लॉगर म्हणून ओळखला जातो. १९९४ मध्ये links.net ही वेबडायरी त्याने सुरु केली. सुरुवातीला मर्यादित प्रमाणात असलेला 'ब्लॉग'चा वापर हळूहळू वाढत गेला. दिवसेंदिवस ब्लॉगची लोकप्रियता वाढत असून ब्लॉग लिहिणाऱ्यांच्या संख्येतही लक्षणीय वाढ होत आहे.

अनुदिनी (ब्लॉग) ची क्षेत्रे

वैयक्तिक अनुभवाच्या अभिव्यक्तीसाठी निर्माण झालेल्या 'अनुदिनी'ने आपले कार्यक्षेत्र हळूहळू विस्तारले. नैसर्गिकपणे व्यक्त होण्यापासून ते निवडणुकीत मत मागण्यापर्यंत किंवा व्यक्ती-व्यक्तीतील हितगुज सार्वत्रिक करण्यापासून ते वस्तूची जाहिरात व विक्री करण्यापर्यंत ब्लॉगला कोणतेही क्षेत्र वर्ज्य नाही. प्रातिनिधिक स्वरूपात काही क्षेत्रांचा विचार करता येईल.

या क्षेत्रांखेरीज अन्य क्षेत्रांतही 'अनुदिनी' चा वापर मोठ्या प्रमाणात केला जात आहे. भारतातही तंत्रस्नेही होण्याचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे.

ब्लॉग (अनुदिनी) का लिहायचा ?

माणसाच्या मनात अनेक विचार, कल्पना, आणि भावना यांची सतत घुसळण होत असते. त्या कधी मूर्त तर कधी अमूर्त स्वरूपात व्यक्त होत असतात. कधी चित्रांतून, कधी छायाचित्रांतून, कधी शब्दांतून तर कधी शब्द-चित्र-संगीत यांच्या एकजुटीतूनही प्रकट होताना दिसतात. सर्जनशीलता हा त्याचा मूलभूत गाभा आहे. मनात येणारे नवे, मुक्त पण चिंतनात्मक विचार मांडायचे असतील तर 'अनुदिनी' लिहायला हवी.

ब्लॉग लिहिणाऱ्यांची संख्या मुबलक आहे; दिवसेंदिवस त्यात लक्षणीय भर पडत आहे. तेव्हा 'ब्लॉग का लिहायचा' तर -

- मनातील विचार, कल्पना, भावना इत्यादी व्यक्त करण्यासाठी.
- अनुभव सार्वत्रिक करण्यासाठी.
- एकाचवेळी अनेकांशी शब्दरूप संवाद साधण्यासाठी.
- स्थानिक ते जागतिक ही अवकाश पोकळी उपयोगात आणून संपर्क क्षेत्र विस्तारण्यासाठी.
- लेखन, विचार आणि संशोधन यांची सांगड घालण्याची सवय होण्यासाठी.
- लेखन कौशल्याला इतर अनेक कलांची जोड देऊन कला-कलांमधील आंतरसंबंध दर्शवण्यासाठी.
- 'स्व' तील सर्जनशीलता प्रवाहित ठेवण्यासाठी.
- शब्दसंपत्ती व भाषिक कौशल्ये यांच्यात वाढ आणि सुधारणा करण्यासाठी.
- आंतरजालावरील तंत्रज्ञानाचा वापर ब्लॉगलेखनासाठी करून घेण्याचा सराव होण्यासाठी.

अनुदिनीसाठी (ब्लॉगसाठी) विषयाची निवड

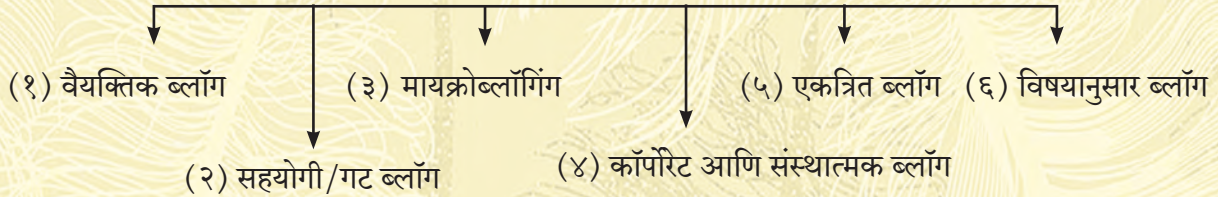
ब्लॉग लेखनासाठी जरी व्यापक क्षेत्र उपलब्ध असले तरी प्रत्येकाचे आवडीचे आणि प्रावीण्याचे क्षेत्र वेगवेगळे असते. ब्लॉगसाठी विषय निवडताना किंवा ब्लॉगलेखन सुरू करताना प्रथमतः स्वतःला जो विषय आकर्षित करतो आणि ज्यामध्ये स्वयंस्फूर्तीने लेखन करावेसे वाटते, तो विषय निवडला पाहिजे. विषयांची विविधताही अशावेळी समोर येऊ शकते, तेव्हा विशेष रुची असणाऱ्या विषयांना प्राधान्य द्यावे. अनुदिनी लेखन सुरू केल्यानंतर विषय मांडताना अडचणी येऊ शकतात. या अडचणींवर मात करण्याचा प्रयत्न करावा. अर्थात, हे सारे लगेच घडणार नाही.

ब्लॉगिंग करत असताना यात सुधारणा होत जाते, म्हणून सातत्याने ब्लॉग लेखन करणे गरजेचे असते. आवडीच्या विषयावर सातत्याने व तितक्याच गांभीर्याने ब्लॉग लेखन केले तर तुम्ही चांगले ब्लॉगर होऊ शकता. अनेक ब्लॉगर्सचा 'ब्लॉगिंग' हाच व्यवसाय झाला आहे.

चांगल्या अनुदिनीची (ब्लॉगची) वैशिष्ट्ये

- ◇ आकर्षक शीर्षक
- ◇ आकर्षक विषय मांडणी
- ◇ छोटी, सुटसुटीत, सोपी आणि आकलनसुलभ अशी वाक्यरचना
- ◇ परिच्छेदांची समर्पक मांडणी
- ◇ एका परिच्छेदातून दुसऱ्या परिच्छेदात जाण्याची सहजशैली
- ◇ रिकाम्या जागेचा योग्य वापर (Use of White Space)
- ◇ वाचकांची उत्सुकता टिकवून ठेवणारी शैली
- ◇ संवादात्मक लेखन
- ◇ समूहाशी नाते बांधणारी शैली
- ◇ विविध श्राव्य, दृकश्राव्य फितींची लिंक
- ◇ शब्दमर्यादेचे पालन
- ◇ विषयातील अद्ययावतता

'अनुदिनी'चे (ब्लॉगचे) प्रकार

- (१) **वैयक्तिक ब्लॉग** – एखादी व्यक्ती स्वतःच्या ब्लॉगवर तिच्या आवडीनुसार जेव्हा मजकूर प्रसिद्ध करते, तेव्हा तो वैयक्तिक ब्लॉग असतो. हा ब्लॉग कसा असावा किंवा कसा आकर्षक (चित्रे, ध्वनिफीत, चित्रफीत इत्यादी टाकून) करावा ही पूर्णतः त्याची इच्छा असते. वैयक्तिक ब्लॉगवर सातत्याने किंवा गरजेनुसार लेखन प्रसिद्ध करता येते.
- (२) **सहयोगी / गट ब्लॉग** – जेव्हा एकापेक्षा अधिक ब्लॉगर्स वेब ब्लॉगमध्ये पोस्ट लिहितात तेव्हा त्याला सहयोगी किंवा गट ब्लॉग म्हणतात. अनेक विषयांचे एकत्रीकरण यात वाचायला मिळते. उदा., आम्ही साहित्यिक.
- (३) **मायक्रोब्लॉगिंग** – डिजिटल सामग्रीचे लहान लहान तुकडे पोस्ट करण्यासाठी मायक्रोब्लॉगिंगचा उपयोग होतो. लहान पोस्ट वाचणे किंवा टाकणे काही वेळा फार गरजेचे असते. उदा., मिटींग, निवडणूक प्रचार, पुस्तकाचा संदर्भ इत्यादी. त्यातून वेळ आणि श्रम यांची बचत होते.
- (४) **कॉर्पोरेट आणि संस्थात्मक ब्लॉग** – खाजगी किंवा सरकारी संस्थात्मक कामासाठी याचा वापर केला जातो. आपल्या कर्मचाऱ्यांपर्यंत अद्ययावत माहिती पोहोचवण्यासाठी या ब्लॉगचे महत्त्व आहे .

- (५) एकत्रित ब्लॉग – व्यक्ती किंवा संस्था विशिष्ट हेतू समोर ठेवून एकत्रित येतात. त्यांचा वाचकवर्ग निश्चित असतो आणि वाचकाला काय किंवा कसे द्यायचे याबाबत धोरण निश्चित केलेले असते.
- (६) विषयानुसार ब्लॉग – पत्रकारिता, आरोग्य, प्रवास, बागकाम, फोटोग्राफी अशा एखाद्या विशिष्ट विषयाला धरून यावरील मजकूर प्रसिद्ध केला जातो.

अनुदिनी (ब्लॉग) लेखनातील महत्त्वाचे घटक/व्यक्ती/कृती

(१) ब्लॉग	महाजालावरील नोंदवही
(२) ब्लॉगर	मजकूर लिहिणारी व्यक्ती
(३) ब्लॉगिंग	मजकूर लिहिण्याची प्रक्रिया
(४) ब्लॉगोस्पीअर	ब्लॉग वाचणारा वाचकवर्ग
(५) ब्लॉग टूल्स	ब्लॉग तयार करण्याची साधने
(६) ब्लॉग पोस्ट	ब्लॉगवरील लिखित नोंद

अनुदिनी (ब्लॉग) निर्मिती प्रक्रिया

सर्वप्रथम Blog तयार करताना आपले स्वतःचे Google मध्ये Gmail अकाउंट असणे आवश्यक आहे.

- Internet Explorer मध्ये www.blogger.com संकेतस्थळ उघडा.
- 'CREATE YOUR BLOG' वर क्लिक करा.
- आपल्या Gmail : google अकाउंट पासवर्डने log in करा.
- नवीन पेजवर title (शीर्षक) द्यावे व आपला blogger address तयार करावा.
उदा., vighnesh2017.blogspot.com
- योग्य ती थीम (theme) निवडा.
- शेवटी 'CREATE BLOG' वर क्लिक करा.
- अशाप्रकारे अनुदिनी (Blog) तयार होईल.

सदर ब्लॉगनिर्मितीची प्रक्रिया सतत अद्ययावत होत असते. विद्यार्थ्यांनी स्वतः या बदलांची माहिती घेणे आवश्यक आहे.

ब्लॉगलेखनातील महत्त्वाचे घटक

- Post – विविध मजकूर, व्याख्याने, लेख, मते, इत्यादी प्रकाशित करण्यासाठी उपयोग होतो.
- Stats– संपूर्ण ब्लॉगचा आढावा (overview, posts, traffic source, audience) मिळतो. संपूर्ण जगातून आलेल्या visits ची संख्या कळते.
- Comments– प्रतिक्रिया कळतात, प्रकाशित करता येतात.
- Earning– ब्लॉगवर विविध व्यावसायिक आपल्या जाहिराती प्रकाशित करू शकतात. ब्लॉगच्या माध्यमातून झालेल्या व्यवहारांवर आपणांस उत्पन्न मिळते.

- **Pages** – नवीन pages जोडता येतात व प्रकाशित करता येतात.
- **Layout** – ब्लॉगची रचना कशी असावी हे लेआउट मध्ये ठरवले जाते.
- **Theme** – customize व html असे दोन प्रकार असतात. customize ह्या थीम आयत्या तयार केलेल्या असतात व html थीम बनवण्यासाठी संगणकाची भाषा माहीत असणे आवश्यक असते.
- **Setting**– स्वतःचा ब्लॉग publish किंवा hide करू शकतो. एकापेक्षा अधिक वापरकर्त्यास ब्लॉग संपादन करण्याचा हक्क देण्याची सुविधा असते.
- **Google drive व ब्लॉग चा सहसंबंध** – ब्लॉगवर प्रतिमा, चलतचित्रे संचयन करण्यास मर्यादा येतात. आपली आवडती चित्रफीत, ध्वनी, ब्लॉगवर प्रसिद्ध करण्यासाठी आवश्यक साठवणूक सुविधा (storage) ब्लॉगवर उपलब्ध नाही. ही सुविधा आपणांस गुगल ड्राईव्ह पुरवते. आपली प्रतिमा, ध्वनी, चित्रे गुगल ड्राईव्हवर अपलोड करावीत व ड्राईव्ह वरील मजकुराची लिंक कॉपी करून त्यास आपल्याला हवे ते नाव देऊन gadgets मध्ये वापरावीत व ब्लॉगवर प्रसिद्ध करावीत.
- **महत्त्वाचे** – कधी कधी आपण आपल्या मित्रांचे, सहकाऱ्यांचे, एखाद्या समारंभाचे किंवा नेटवरून DOWNLOAD केलेले साहित्य ब्लॉगवर प्रसिद्ध करतो तेव्हा त्या मजकुराला मालकाची/लेखकाची परवानगी असणे आवश्यक असते किंवा त्याचे सौजन्य असे नमूद करावे लागते.

अनुदिनी (ब्लॉग) लेखन करताना पाळायची पथ्ये

ब्लॉग लेखनात मर्यादित शब्दांत 'उत्तम, सकस आणि दर्जेदार लेखन' अपेक्षित आहे, या लेखनाला विचार आणि संशोधनाची जोड दिली, की हे लेखन उत्कृष्टतेकडे जाते. उत्तम ब्लॉग लिहिणाऱ्या 'ब्लॉगर्स' चे अनेक वाचक असतात. हे वाचक त्यांच्या संपर्कमाध्यमातून ब्लॉगर्सशी चर्चा करतात.

अनुदिनी लेखन करणाऱ्याला काही पथ्ये पाळावी लागतात. त्यामुळे लेखन कसदार होऊन सर्वमान्य ठरते. अनुदिनी लेखनाची काही पथ्ये-

- अनुदिनी लेखन करताना विषयाचे तारतम्य असणे आवश्यक आहे.
- अनुदिनी लेखन अविवेकी असता कामा नये. तसेच लेखनविषयक शिस्त व समाजभानाचे औचित्य पाळले जाईल असे असावे.
- अनुदिनी लेखन प्रसिद्ध झाल्यावर त्यावरील प्रतिक्रिया उलटमुलट असू शकतात. त्याला उत्तर देण्याची क्षमता असावी.
- अनुदिनी लेखनात समाजविघातक व विध्वंसक विचार मांडू नयेत.
- अनुदिनी लेखनात मिळालेले स्वातंत्र्य हे स्वैराचारापर्यंत जाणार नाही याचे भान ठेवावे.

काही अनुदिनी (ब्लॉग)

- ZPGURUJI(<http://www.zpguruji.com/>)
- <https://blog.mygov.in/>

नमुना ब्लॉग होमपेज

* खालील कृती करा.

- (१) अनुदिनी लेखनाची गरज स्पष्ट करा.
- (२) अनुदिनी लेखनाची क्षेत्रे स्पष्ट करा.
- (३) चांगल्या अनुदिनीची वैशिष्ट्ये तुमच्या शब्दांत लिहा.
- (४) तुम्हांला उपलब्ध असलेली अनुदिनी वाचून त्यासंबंधीच्या तुमच्या प्रतिक्रिया स्पष्ट करा.
- (५) तुमची स्वतःची अनुदिनी तयार करताना ती परिपूर्ण व आकर्षक होण्यासाठी पाळावयाची पथ्ये लिहा.
- (६) खालील विषयांवर ब्लॉग लिहा.
 - (अ) महाविद्यालयातील पहिला दिवस
 - (आ) फेसबुक मैत्री आवश्यक की अनावश्यक

